

Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Yıl: 2019 Cilt-Sayı: 12 (2) ss: 289-300

Academic Review of Economics and Administrative Sciences
Year: 2019 Vol-Issue: 12 (2) pp: 289-300

<http://dergipark.gov.tr/ohuiibf/>

ISSN: 2564-6931

DOI: 10.25287/ohuiibf.536595

Geliş Tarihi / Received: 01.03.2019

Kabul Tarihi / Accepted: 12.04.2019

Araştırma Makalesi

Research Article

URUĞLAR VE JÜZLERİN KAZAKİSTAN'DAKİ SOSYO-POLİTİK YAPI İÇİNDEKİ ROLÜ

Turgay DÜĞEN¹

Özet

15. yüzyıldan itibaren Türkistan bölgesinde Türk kökenli farklı uruğların (kabilelerin) bir araya gelmesiyle siyasi bir konfederasyon şeklinde Kazak Hanlığı kurulmuştur. Kazak Hanlığı çatısı altında yer alan halk zaman içinde Kazak kimliği altında birleşmiştir. Bu birleşimin üstünden yaklaşık altı yüzyıl geçmiştir ancak bugün Kazakistan'da hâlâ bir alt kimlik olarak uruğlar varlığını devam ettirmektedir. Bu makalede tarihî bir alt kimlik olan uruğların ve uruğların birleşmesiyle oluşan jüzlerin Kazakistan'daki sosyo-kültürel yapısı içindeki rolü incelenmiştir. Makale içinde uruğların günümüzdeki sosyo-politik yapı içindeki rolü incelenirken bazı sorular üzerinden cevaplar aranmıştır. Uruğlar Kazak millî kimliğinin vazgeçilmez tarihî ve kültürel kökleri midir yoksa modern Kazak millî kimliğinin inşası karşısında ayrıştırıcı bir kimlik midir? Uruğlar günümüz sosyo-politik yapısı içinde ne şekilde algılanmaktadır? Uruğ kimliği bir alt kimlik olarak devlet ve toplum içinde bir statü ve ayrıcalık göstergesi midir? Bu sorular üzerinden gerçekleşen tartışmalar Kazak millî kimliğinin inşası sürecinin de önemli bir parçasıdır. Bu sebeple Kazakistan'daki uruğ ve jüzlerin toplum içindeki rolü ve etkisi Kazakistan'daki genel sosyo-politik yapının anlaşılması için önemli bir meseledir.

Anahtar Kelimeler : Kazakistan, jüz, klan, uruğ, kimlik

Jel Sınıflandırılması : A14, B15, Z13

¹ Arş. Gör., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, turgaydugen@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7459-1382>

ROLE OF TRIBES (RU) AND CLANS (ZHUZ) IN SOCIO-POLITIC STRUCTURE IN KAZAKHSTAN

Abstract

The Kazakh Khanate was established as a political confederation by gathering different tribes of Turkic origin in Turkestan region since the 15th century. The people of Kazakh Khanate were united under the Kazakh identity. About six centuries have passed since this unification, but today in Kazakhstan, tribes still exist as a sub-identity. In this article, the role of tribes and the clans (zhuz) formed by unification of tribes, which are historical sub-identities, in the socio-cultural structure of Kazakhstan is examined. Are the tribes the indispensable historical and cultural roots of the Kazakh national identity, but not are they a decisive identity in construction of modern Kazakh national identity? Is the tribal identity an indication of status and privilege in the state and society as a sub-identity? Discussions about these questions are important part of the process of building Kazakh national identity. For this reason, the role and influence of tribes and clans in Kazakhstan is an important issue for understanding the general socio-politic structure in Kazakhstan.

Key Words : Kazakhstan, zhuz, clan, tribe, identity

Jel Classification : A14, B15, Z13

GİRİŞ

Sosyal bilimler alanında pek çok kavram üzerinde kesin uzlaşma sağlanamamaktadır. Bu alandaki çalışmalarda kavramlar üzerindeki tartışma, çalışmaların zorluğunu ifade etmek için öne çıkarılmıştır. Oysa ki bu olasılıklı, değişken ve çok etkenli durum artık bilimin yeni gerçeği olarak kabul edilmektedir. Günümüzde bu tür kavramlardan biri olan kimlik pek çok farklı etkenin bir arada görüldüğü bir kavram olarak indirgemeci bir yaklaşımla anlaşılmayacak kadar karmaşık ve değişken olabilmektedir. Kimlik; tarih, sosyoloji, edebiyat, siyaset ve ekonomi gibi pek çok bilim disiplininin inceleme sahasına girmesi nedeniyle de disiplinler arası bir çalışmayı gerektirmektedir. Bununla birlikte "toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özellikler bütünü" (Büyük Türkçe Sözlük, TDK) şeklinde tanımlanan kimlik kelimesi, oldukça geniş bir sahada kullanılmaktadır. Cinsiyet kimliği, etnik kimlik, dini kimlik, siyasi kimlik gibi kavramlar kimlik kelimesinin daha özelleştirilmiş hâlleridir. Bu geniş kavramsal ve analitik sahada, kendi içinde ayrı bir alt alan olan kimlik çalışmaları ortaya çıkmıştır.

Kimlik çalışmalarının Soğuk Savaş sonrasında yoğunlaştığı bölgelerden biri de post-Sovyet coğrafya olmuştur. Post-Sovyet coğrafyasındaki kimlikler, modern kimlikler olarak Sovyetler Birliği döneminde şekillendirilmiştir. Bugün pek çok alanda Kazakistan siyasi kimliğinde ve hatta Kazak millî kimliğinde Sovyet döneminin kimlik üzerindeki belirleyici etkilerinin hâlâ devam ettiği görülmektedir. Bu durumun en belirgin örneği II. Dünya Savaşı'nın etkileridir. II. Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği'ndeki vatan algısı ve bu "vatan" için verilen savaşın, savaş sonrasındaki siyasi kimlik üzerindeki birleştirici rolünün etkisi, Kazakistan'da bugün dahi sürmektedir. Sovyetler Birliği döneminde yerel kimliklerin ve kültürlerin, Sovyet hedeflerine ulaşmada faydalı olduğu müddetçe, görünür kılındığı hatta güçlendirildiği görülmektedir. Kazak millî kimliğinin modern inşası da aslında bu dönemde başlamıştır. Sovyetler Birliği döneminde başlayan bu inşa süreci bağımsızlık sonrasında devam etmiştir. Ancak aynı güzergâhı takip etmek yerine devletin siyasi, sosyal ve ekonomik istikrarını bozacak risklerden kaçınarak siyasi kimlik içindeki Kazak millî kimliğinin görünürlüğü ve etkisi en üst seviyeye çıkarılmıştır.

Kazakistan'da kimlik meselesinin ön plana çıkan bir boyutu, Kazakistan'da çok-etnikli bir sosyal yapının olmasıdır. Ülkede Kazakların dışında, Rus, Uygur, Özbek, Tatar, Alman, Koreli,

Ukraynalı gibi pek çok farklı etnik kökenden halk yaşamaktadır.² Bu kimliklerin Kazakistanlı siyasi kimliği çatısı altında birleştirilmesi yönünde söylemler olmakla birlikte Kazakistan'daki kimlik inşasının bir diğer boyutu da *Kazak millî kimliğinin* inşası sürecidir. Bu makalede, Kazak milli kimliğinin inşası içindeki meselelerden biri olan uruğlar ve jüzlerin Kazakistan'daki sosyo-politik yapı içindeki rolü incelenmiştir. Kazakların sosyal yapısı içinde farklı uruğların bir araya gelmesiyle oluşmuş Büyük (Ulı) Jüz, Orta Jüz ve Küçük (Kişi) Jüz olmak üzere üç jüz bulunmaktadır. Bu jüzler altında ise farklı uruğlar yer almaktadır. Kazak kimliği içinde bir alt kimlik olarak uruğ (ru)³ kimliğinin tarihî ve kültürel köklerinin modern dönemde de hâlâ etkisini sürdürmesi, kimileri tarafından Kazak millî kimliğinin inşasında bir sorun olarak algılanırken kimileri için ise Kazak millî kimliğinin tarihî ve kültürel köklerinin korunması açısından olmazsa olmaz bir konuma sahiptir. Bu makalede Kazak kimliği içinde bir alt kimlik olan jüzlerin ve uruğların Kazakistan'daki sosyo-politik yapı içindeki rolü ve bu kimliklere dair modern algılamaların neler olduğu sorusu değerlendirilmiştir. Kazak kimliği tarihi oluşum sürecinde farklı uruğların bir araya gelmesiyle oluşmuş ve bu alt kimlikler tarih boyunca korunarak bugüne ulaşmıştır. Bu alt kimlikler bugün Kazakistan'da toplumsal yapının en güçlü yanlarından biri olarak korunmaktadır. Bu kimlikler Kazak kimliği içinde siyasi ve kültürel bir ayrılıkçılığa neden olmakta mıdır, siyasi yapıyı nasıl etkilemektedir ve bu alt kimliklerin Kazak millî kimliğinin inşası açısından nasıl bir etkisi vardır? Kazak kimliği içindeki alt kimlikler olan uruğlar makale içinde bu sorular etrafında değerlendirilmiştir.

Bu soruların cevaplandırılabilmesi için özellikle Kazakça basın yayın organlarının incelenmesi ve takip edilmesi gerekmiştir. Bu sebeple Kazakistan'ın Almatı şehrinde bulunan Millî Kütüphanedeki gazete ve dergiler taranmış, konuyla ilgili yazılar ve tartışmalar değerlendirilmiştir. Konuyla ilgili Kazakça kaynakların taranması, konunun bilimsel temelde değerlendirilmesine yeterli olmadığı için konuyla ilgili İngilizce yayınlar da incelenmiştir. Ayrıca resmî görüşü yansıtmaması açısından Kazakistan devlet başkanı Nursultan Nazarbayev'in konuyla ilgili görüşlerine yer verdiği röportajları ve yazıları incelenmiştir. Ancak yayınlar üzerinden Kazakistan'daki jüzler ve uruğlar konusunun anlaşılması ve değerlendirilmesi zordur çünkü Kazakistan için hassas bir konu olarak görülmesi sebebiyle hayatın içinde sosyal ilişkilerde uruğlar ile ilgili konuşmalara daha sık rastlanırken, gazete ve dergilerde bu konuyla ilgili meselelere rastlamanız daha zordur. Bu sebeple literatür taramasının yanı sıra bu çalışmada "katılımcı gözlem" yöntemi de kullanılmıştır. Katılımcı gözlem yöntemi, araştırmacının incelediği alanın bir parçası hâline gelerek uzun bir süreçte farklı etkinliklerde sürekli olarak bir arada bulunarak sosyo-kültürel bağlamların incelenmesini gerektirir (Jorgensen, 1989:12-15). Böylece literatür taraması ile ulaşılan bilginin toplum içindeki karşılığının da test edilme imkânı olur. Kazakistan'daki uruğ konusu hiç tanımadığımız insanlarla yapacağımız mülakatlar ve anket çalışmaları ile doğru sonuçlar alınabilecek bir mesele değildir. Bu sebeple Kazakistan'daki uruğ kimlikleri konusunda katılımcı gözlem yöntemi, literatür taramasını destekleyebilecek en uygun yöntem olarak görülmüştür.⁴

I. KAZAK KİMLİĞİNİN OLUŞUM SÜRECİ

Türkistan coğrafyası tarih boyunca farklı boyların ya da uruğların birbirleri üzerindeki hâkimiyet mücadelelerine sahne olmuştur. Hayvancılıkla uğraşan göçebe uruğların birbirleri ile olan mücadeleleri genellikle otlakların paylaşılması üzerinden gerçekleşmiştir. Tarihte Türkistan

² Özbek, Uygur, Tatar gibi Türk soylu halklar Kazakistan'da farklı etnik gruplar olarak kabul edildiği için Kazakistan'daki yaklaşıma bağlı olarak bu çalışmada da farklı etnik kökenler olarak yazılmıştır.

³ Uruğ kelimesi Kazakçada kiril alfabesi ile "py" şeklinde yazılmakta "ruv" olarak okunmaktadır. Zeki Velidi Togan ve Baymirza Hayit eserlerinde kelimeyi Anadolu Türkçesine uygun şekilde "uruğ" olarak kullanmıştır. Cümle içindeki kullanımı kolaylaştırmak açısından bu makalede de kelimenin "uruğ" olarak kullanılmasının doğru olduğunu düşünülmüştür..

⁴ Konunun araştırılması için makalenin yazarı 06.07.2017-20.05.2018 tarihleri arasında Kazakistan'da araştırmalarda bulunmuş ve bu süre zarfında toplumun içinde yer alarak, evlerine misafir olarak, düğün ve diğer merasimlerine katılmanın yanında konuyla ilgili daha önceden belirlenmiş sorular sohbet içerisinde sorulmuştur. Gündelik yaşam içerisinde karşılaşılan olaylar gün sonunda not edilmiştir. Makale içerisinde isminin verilmesine müsaade eden kişilerin isimleri verilirken, bazı sohbetlerde yer alan kişilerin isimleri izin alınmadığı için verilmemiştir.

coğrafyasındaki toplumsal yapı uruğlardan ve hareket hâlindeki bir merkezî yapının etrafındaki bölüklerden oluşmuştur. Uruğlar akrabalık ilişkisine dayanırken, bölükler ise birden fazla uruğ tarafından ortak amaçlar etrafında bir araya gelmiş, tek başlı ya da çok başlı gruplardır. Cengiz Han devrinde uruğlardan kurulan ordular ve bölükler askerî teşkilatlanma ve fütühat amaçlı coğrafyada hareket etmiştir. 14. ve 15. yüzyıllarda Cengiz Han'ın ordu olarak düzenlediği bölükler gittikleri yerlerde yeniden boylaşmış ve birbirine benzeyen yeni toplumsal gruplar oluşmuştur (Togan, 2012:30-31). 15. yüzyılın ilk yarısında Özbek Hanlığı'na tabi olan topraklarda yerli ve göçmen olan Türk ve Moğol kabileleri arasındaki kültürel farklılıklar zamanla kaybolmuştur. Bu dönemde "Özbek" adı birleştirici bir siyasi kimlik hâlini almıştır. Kıpçak, Nayman, Mangit, Karluk, Konırat, Kanglı, Uyılın, Karlavut, Keneges gibi pek çok uruğ bu siyasi kimlik altında birleşmiştir (Pişulina, 1998A:156). Nogay Ordası'ndaki Kıpçak, Kanglı, Nayman, Üysün ve Konurat kabileleri ise Mangit, Alşın, Kıtay, Tama ve As gibi kabilelerle birlikte Nogay halkının oluşumunu sağlamışlardır. Türkistan coğrafyasının genelinde Türk ve Türkleşmiş kabilelerin tamamı, bu etnik oluşumları birbirlerinden tecrit edilerek değil, süreklilik arz eden yakın temaslar ve kültürel etkileşimler neticesinde oluşmuşlardır (Pişulina, 1998a:157-158).

Özbek Hanı Ebulhayır (1412-1468) devrinde Özbek uruğlarının bir kısmı Ebulhayır'ın yönetimine karşı gelerek Özbek devletinden ayrılmaya başlamışlardır (Hayit, 1975:7-8). Başlangıçta Ebulhayır'a tabi olan Barak Han'ın oğulları Kerey ve Canibek sultanlar 1466 yılında Özbek devletinden ayrılarak önce doğudaki Çağatay oğullarına sığınmışlardır. Sonrasında ise Çağatay oğullarından bazı uruğları kendilerine tebaa olarak almış ve onların yardımıyla Ebulhayır'ın elinde kalan kendilerine tabi bazı kabileleri de geri almışlardır. Bu dönemde Ebulhayır yönetimdeki "Şeybani Özbekleri"nin yanında bir de "Kazak Özbekleri" ortaya çıkmıştır (Togan, 1981:36). İşte bu dönemde Kazak halkının kültürel ve siyasi kimliği oluşmaya başlamıştır.

Ebulhayır'dan ayrılarak yeni bir siyasi teşkilat meydana getiren Kerey ve Canibek sultanların kabilelerine Kazak adının verilmiş olması ise aslında Türk tarihindeki bir adlandırmadan kaynaklanmıştır. Kazak adı Türk tarihinde sadece sultanlara verilen bireysel bir sıfat olmuştur. Kerey ve Canibek sultanların ayrılışına kadar bu sıfatın devletlere veya kabilelere verildiği görülmemiştir. Türklerde genellikle ergenlik çağına ulaşmış erkeklerin hayata alışması ve güçlenmesi için sahraya bırakıldıkları dönem Kazaklık olarak adlandırılmıştır. Ancak bu dönem çok uzun sürmemekte, kişi topluma döndükten veya kendisine tabi olan bir tebaa edindikten sonra bitmektedir. Bununla birlikte Kazak adı genellikle siyasi bir maksatla devlete isyan ederek, bazen ailesiz kalan bazen de ailesiyle birlikte toplumdaki uzaklaşarak dağlarda ve sahralarda yaşayan kişilere verilmiştir. Bu bağlamda Kazaklık sıfatı devlet mefhumu ile tarihî olarak uyuşmamaktadır (Togan, 1981:37). Ancak Kazaklığa çıkan Canibek ve Kerey sultanlar kendi tebaalarını sahiplenip, tuğ kaldırıp devlet olduktan sonra da onlar için Kazak adı kullanılmaya devam etmiştir. 15. yüzyılın ikinci yarısı ve 16. yüzyılda Kazaklara diğer uruğlardan da katılımların artmasıyla, Kazakların toprakları genişlemiş ve toprakların devlet hâkimiyetine alınışı ile halkın oluşum süreci de hızlanmıştır. Güney Kazakistan ve Güneybatı Yedisu toprakları, Kazak halkının oluşumu ve gelişimi açısından iki etnik siyasi toplumun kesiştiği bir bölge olmuştur. Merkezî Kuzey ve Güney Kazakistan'daki Kıpçak kabileleri ve Üysünler, Kazak halkının temelini oluşturmuşlardır (Pişulina, 2007:202).

15. yüzyılın sonunda ve büyük oranda 16. yüzyılda oluşan Kazak Hanlığı ve Kazak halkı farklı Türk uruğlarının siyasi gerekçelerle bir araya gelmesiyle oluşmuş siyasi bir birliktir (Olcott, 1995:10). Kazak uruğlarının kurduğu Kazak Hanlığı'nın güçlenmesi neticesinde Moğolistan, Sibirya Hanlığı ve Nogay Hanlığı idaresindeki Kazak kabile ve boyları da Kazak hanlığına tabi olmuşlardır. Canibek ve Kerey Hanların Ebulhayır'a isyanıyla başlayan süreç sonunda kurulan hanlık ve bu hanlığa tabi olan tüm boy ve kabileler Kazak adıyla anılmıştır. Zamanla Kazak adı etnik ve sosyo-kültürel bir anlam kazanmış ve güçlü bir siyasi kimlik hâlini almıştır. Bu bağlamda Kazak aidiyeti de belirtilen tarihi süreçte yaşanan siyasi güç mücadeleleri neticesinde oluşan bir siyasi kimlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu kimlik kültürel bir bütünlük de oluşturmuştur.

II. KAZAK TARİHİNDE JÜZLERİN ORTAYA ÇIKIŞI

Jüz kelimesinin çıkışı ve kullanılmasıyla ilgili farklı iddialar mevcuttur. Mukanov'un değerlendirmesine göre, bazı tarihçiler jüz kelimesini Arapçadaki, bir şeyin bir bölümü manasına gelen *cüz* kelimesinden geldiğini iddia etmektedir. Buna rağmen Arapça kaynaklarda bir halkın veya bölgenin bir bölümü için *cüz* kelimesinin kullanımına rastlanmamaktadır. Bunun yanında jüz kelimesinin Türk dilindeki *yüz* kelimesine karşılık geldiği de iddia edilmektedir. Jüz kelimesinin neden ve hangi devirde çıktığı ile ilgili farklı görüşler, tarihî kayıtlardan ve şecere bilgilerinden çıkarılmaya çalışılsa da hâlâ kesin bir kanaat oluşmamıştır (1998:309). Anlam karşılığı açısından bakılacak olursa, bugün Batılı çalışmalarda genellikle jüzler için klan (clan), uruġlar için ise kabile (tribe) sözü kullanılmaktadır.

Kazakları oluşturan uruġların jüzler olarak sınıflandırılması ise 16. yüzyılın sonunda gerçekleşmiştir. 16. yüzyılın sonunda kuzeydoğudan Kalmukların baskısıyla Taşkent ve civarındaki kalelere sığınan Kazaklar, askerî gerekçelerle "yüz" ve "bin" olarak uruġların taksim edilmesiyle bir devlet yapısı oluşturulmuştur. Özbeklerde hükümdar, veliaht, ikinci veliaht olarak "Han", "Kalgay"; Nogaylarda ise "Bek", "Nuradin", "Keykubad" adlarının kullanılması gibi Kazaklar da Han ordaları için "Ulu Jüz", "Orta Jüz" ve "Küçük Jüz" olarak adlandırmalarını kullanmıştır (Togan, 1981:38). Buradaki askerî gerekçeyle güçlü bir merkezi otoritenin yokluğunda Kazak bölgelerinin savunulabilmesi için Kazak topraklarının üçe ayrılması ve her jüzün kendi bölgesini savunması amaçlanmıştır (Olcott, 1995:11). Kazak uruġlarının neden üç jüze bölündüğü ile ilgili farklı görüşler de mevcuttur. Bu bölünmenin hayvancılıkla uğraşan göçebelerin hayvancılığın daha verimli devam edebilmesi için bozkırın bölüşülmesi olduğu da iddia edilmektedir (Mukanov, 1998:309). Göçebelerin ekonomik sisteminde halk nüfusundaki ve hayvan sayısındaki artış askerî ve siyasî bir yayılmayı gerektirmektedir. Bu da beraberinde bölgelerdeki hâkimiyet alanlarının yeniden şekillenmesine neden olur (Khazanov, 2003:27). Hayvancılığa dayalı ekonomik ve sosyal hayat tarzının bir gereği olarak görülen boy/soy örgütlenmesi, doğal kaynakların doğru bir şekilde kullanılmasının yanında savaş durumları için de hazırlıklı bir teşkilat biçimini almıştır (Taşbaş, 2018:9-10). Soya dayalı toplumsal yapılar hem ekonomik hem siyasî hem de askerî bir örgütlenme modeli hâline gelmiştir. 17. yüzyılda Kazak topraklarında bir alan hâkimiyeti stratejisi geliştirilmiş ve uruġlar bu savunma stratejisi içinde üçe ayrılmışlardır. Ancak jüzlerin üçe ayrılmasındaki tek gerekçe askerî değildir. Bunun yanında hayvancılıkla uğraşan toplumun ihtiyaçları da gözetilmiş ve hayvancılığın yapılabilmesine uygun araziler paylaştırılmıştır. Ulu Jüz'e, Yedisu ve Sır Derya'nın orta bölümü, Orta Jüz'e Sarısu Nehri ve Sırderya'nın aşağı bölümü, Küçük Jüz'e de bugünkü Kazakistan'ın batı bölgeleri verilmiştir (Mukanov, 1998:309).

Jüzlerle ilgili bilgiye ilk olarak 1616 yılına ait Ulu Jüz'ün adının geçtiği bir tarihî kayıta rastlanmıştır. Bu kayıtlarda Ulu Jüz'ün Orta ve Küçük Jüzden ayrı hareket ettiği ve başında müstakil hanların bulunduğu yazılmıştır (Yorulmaz, 2013:14). Daha sonra 1731 yılında Rusya'nın Küçük Jüz hanı Ebulhayr'a gönderdiği Tevkelev adındaki elçinin kayıtlarıyla yeni bilgiler kaydedilmiştir. 18. yüzyılda Rusların Kazak topraklarını ele geçirmeye başlamasıyla birlikte Rus kaynaklar aracılığıyla jüzler hakkında daha fazla bilgi kaydedilmeye başlanmıştır. Ruslar, egemenliği altına aldıkları Kazakların sayılarını ve boylarını öğrenmeye çalışmışlar ve bölgeye gönderdikleri resmî görevliler aracılığıyla pek çok bilgiyi kaydetmişlerdir (Yorulmaz, 2013:14-15).

Kazak jüzlerinden Ulu Jüz uruġları, bugünkü Kazakistan'ın güneydoğusu, Özbekistan'ın kuzeydoğusu ve Kırgızistan'ın da kuzey topraklarında; Orta Jüz uruġları orta, kuzey ve kuzeydoğu Kazakistan topraklarında; Küçük Jüz uruġları ise genel olarak günümüz Batı Kazakistan topraklarında yaşamışlardır (Yorulmaz, 2013:13-22). Kazak jüzleri bugün de genel olarak aynı coğrafyada yoğunlaşmış şekildedir. Kazak jüzleri içindeki pek çok uruġ adı tarihte Kazak kimliğinin ortaya çıkışından evvel Türk uruġları olarak bölgede etkili olmuş uruġlardır. Bu uruġların siyasî liderlerin karşılıklı mücadeleleri neticesinde bölündüğü ve bir kısmının Kazak Hanlığına dahil olduğu görülürken bir kısmının da Özbek, Nogay ve diğer hanlıklarda kaldıkları görülmektedir. O dönem içerisinde Canibek ve Kerey'in Kazaklarının Ebulhayır Han'ın Özbeklerinden etnik ve sosyo-kültürel olarak bir farkı bulunmamaktaydı (Pişulina, 1998b:325). Bugün Kazak kimliğinin alt

kimlikleri olan uruġların tarihte Kazak kimliğinin ortaya çıkışından çok önce bölgedeki farklı Türk ve Moġol hanlıkları çatısı altında aynı adlarla var oldukları ancak jüzlerin Kazak Hanlığının kurulmasının ardından oluştuġu bilinmektedir. Jüzlerin ne zaman ve neden ortaya çıktığı konusunda ise tarihî kayıtlara dayalı kesin bilgiler henüz mevcut deġildir. Tablo 1'de çeşitli kaynaklara dayanılarak 19 uruġun hangi jüzlerin altında bulunduġuna ilişkin bilgi yer almaktadır.

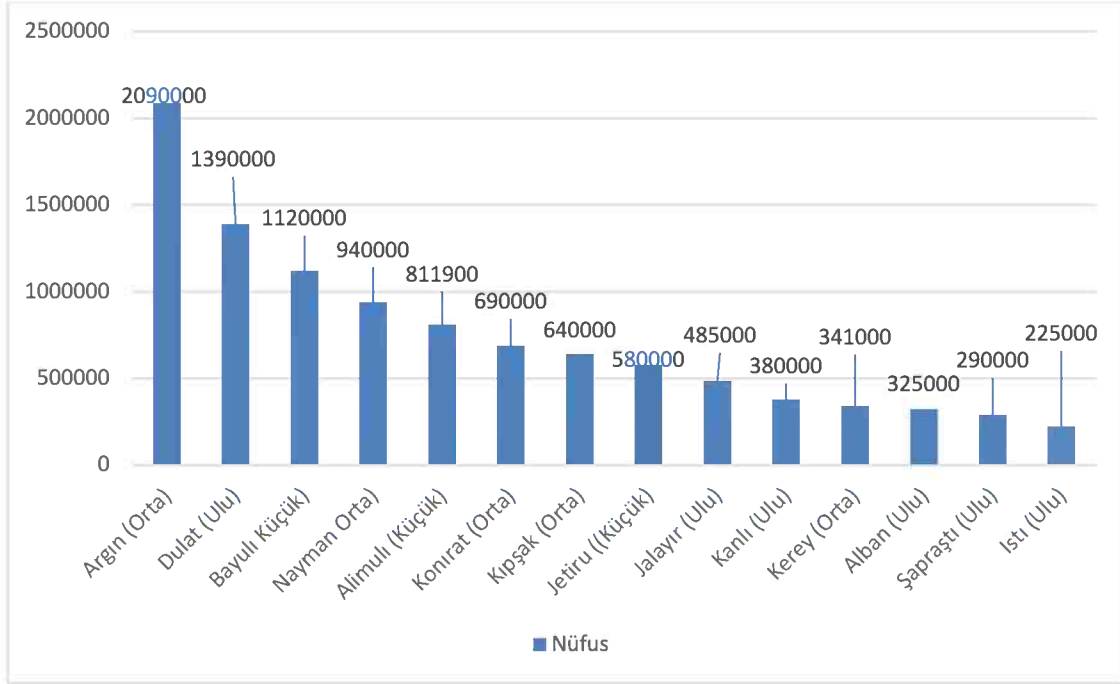
Tablo 1. Kazak Jüzleri ve Uruġları

Ulu Jüz	Orta Jüz	Küçük Jüz
Alban	Argın	Alimulı
Dulat	Kerey	Bayulı
Celayır	Konırat	Jetiru
Kanglı	Kıpşak	
Oşaktı	Nayman	
Sarı Üysün	Uvak	
Sirgeli		
Suan		
Şapraştı		
Isti		

III. KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ'NDE URUġLAR

17. yüzyılda farklı uruġlardan oluşan ve üçe ayrılmış olan bu jüzlerin varlığı, bugün toplumun içinde hâlâ güçlü bir şekilde korunmaktadır. Kazakistan'da neredeyse herkes hangi jüzden ve hangi uruġdan olduğunu bilmektedir. Toplumsal yaşamda bu tarihî yapının 21. yüzyılda da devam etmesi, bu durumun modern devlet ve modern ulus kimliğinin inşası için bir tehdit olarak algılanması sorununu ortaya çıkarmaktadır. Kazak halkının uruġ kimliklerini güçlü bir şekilde koruması kamu alanında uruġlara göre ayrımcılığın ortaya çıkmasına, yani uruġculuġa sebep olduğu iddialarına neden olmaktadır. Benzer bir durum Türkistan coğrafyasındaki diġer devletlerde de görülmektedir. Orta Asya'daki klan siyaseti ve rejim dönüşümleri üzerine çalışan olan Kathleen Collins, 1995-2004 yılları arasında Türkistan'daki devlet rejimlerini tanımlarken Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Kazakistan ve Türkmenistan'ın resmî rejimlerini otokrasi, fiilî rejimlerini ise "klan siyaseti" olarak tanımlamıştır (2006:6). Bu tanımlaya göre devlet rejimleri fiilî olarak klanların çıkarları temelinde yönetilmektedir. Devlet sisteminde klanlar arasında bir denge oluşturulmakta ve makamlara yapılan atamalar klanlara göre belirlenmektedir. Bu durum hukukî olarak alt yapısı olmayan ancak fiilî olarak geçerliliği olan bir rejim modeli olarak tanımlanmıştır. Collins bu rejimi ilkel görmemekte, modern devlet yapısı içinde ayrı bir kategori olarak ele almaktadır (2006:43). Ancak Collins'in alışması Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan örnekleri üzerinden bu genellemeyi yapmaktadır. Türkistan genelinde ekonomik koşulların klan örgütlemesinin sürdürülmesini sağlayan temeller oluşturduğunu iddia eden Collins, Kazakistan'ın daha büyük piyasa reformları ile diġer Türkistan'daki cumhuriyetlere nazaran sosyal olarak daha birleşik ve rejim olarak da bütünleşmenin daha fazla geliştiğini ve bundan dolayı Kazakistan'da klan kimliklerinin siyasi istikrar üzerindeki aşındırıcı etkisinin daha az olabileceğini belirtmiştir. Ancak yine de çalışmasında Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan örnekleri üzerinden Türkistan'a yönelik genellemelere sıkça rastlanmaktadır (2006:47). Kazakistan'da uruġ aidiyetleri güçlü bir şekilde korunmaktadır ancak Kazakistan'daki devlet rejiminin uruġlar temelinde şekillendirildiğini iddia etmek doġru deġildir.

2013-2016 yılları arasında Kanış Satbaev'in yaptığı araştırmalara göre Kazakistan'da en kalabalık nüfusa sahip olan 4 milyon 681 bin ile Orta Jüz'dür. Ulu Jüz 3 milyon 618 bin 700, Küçük Jüz ise 2 milyon 521 bin 900 kişi olarak hesaplanmıştır. Jüzler içindeki uruġlar arasındaki en kalabalık nüfusa sahip olan uruġlar ise grafik-1'de gösterilmiştir.

Grafik 1. En Fazla Nüfusa Sahip Olan Uruğlar (stan.kz, 2016)

Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev Ulu Jüz'deki Şapraştı uruğundandır. Bu sebeple özellikle 1990'lı yıllarda devletin önemli mevkilerinde ve Kazakistan'daki büyük ekonomik yatırımların içinde Nazarbayev'in ailesinin yer aldığı iddia edilmektedir. 1997-2001 yılları arasında Kazakistan'da kırsal bölgelerde doğmuş ve Kazakistan'ın önde gelen elitlerinden olanlar üzerine yapılan bir araştırmada Ulu Jüz ve Orta Jüz'ün nüfuslarına oranla daha fazla elit çıkardığı görülmüştür (Tablo 2).

Tablo 2. Kırsal Bölgelerde Doğan Elitlerin Jüzleri (Schatz, 2004:100)

Jüzler	% Kırsal bölgede doğmuş olan elitler	Tahmini nüfus yüzdesi
Küçük Jüz	13,0	33,96
Orta Jüz	43,8	41,24
Ulu Jüz	43,2	24,63

Yukarıdaki tablodaki veriler ilk bakışta Ulu ve Orta Jüz'ün nüfus oranlarına kıyasla ülke genelinde daha fazla söz sahibi olduğunu ve bunun devlet yönetiminde uruçluluk yapılmasından kaynaklandığı izlenimini vermektedir. Oysa ki, sosyal yapıyı ve elitleri sadece istatistiki rakamlar üzerinden okuyarak ulaşılan sonuçlar eksik kalacaktır. Tarihî olarak Ulu Jüz ve Orta Jüz'ün yerleştikleri bölgeler sonraki süreçte de merkezi şehirlerin yer aldığı bölgeler olmuştur. 1997 yılına kadar Kazakistan'ın başkentliğini yapan Almatı, yoğun olarak Ulu Jüz'ün yaşadığı bir bölgedir. Almatı ve çevresinde Ulu Jüz'den sonra en fazla nüfusa sahip olan ise Orta Jüz'dür. Merkeze olan bu yakınlık devlet yönetiminde etkinliğin de artmasının sebeplerinden biridir (Schatz, 2004:100). Schatz'a göre Orta Jüz diğerlerine oranla daha eğitilmiş ve dil olarak daha Ruslaşmıştır ve bu durum Sovyetler Birliği dönemi Orta Jüz'ün daha ön plana çıkmasını sağlamıştır. Ulu Jüz'den olan Kazak

Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (KSSC) lideri Kunaev'in atamalarıyla Orta Jüz'ün bu rolü zayıflamıştır ancak Nazarbayev döneminde de devlet, kuzeydeki Orta Jüz Kazaklarının bölgedeki Ruslarla birleşerek ayrılıkçı bir harekete girmesinden endişe etmiş ve bu olası tehdide karşı önlem olarak Orta Jüz'e önemli mevkiiler verilmiştir. Schatz bu duruma örnek olarak bağımsızlık sonrasında ülkenin ilk başbakanı, etnik olarak Rus olan, Sergei Tereşçenko (1992-1994), ikinci başbakanı olan Orta Jüz'den Akejan Kajekeldin'i (1994-1997) vermektedir (2004:101). Dil yapısı itibarıyla de bir değerlendirme yapmak mümkündür. Öncelikle, Kazakistan'daki dil olarak Ruslaşma durumu jüz ve uruğ kimliğinden daha çok bölge ve şehirleşme ile ilgili bir durumdur. Kuzey bölgelerdeki Orta Jüz Kazakları dil olarak Ruslaşırken Güney Kazakistan'daki kırsal bölgelerdeki Orta Jüz Kazakları için aynı durum geçerli değildir. İkincisi, dil olarak Ruslaşan Kazakların siyasi ve kültürel olarak diğer Kazaklara karşı Ruslarla birlikte hareket edebileceklerine dair herhangi bir emare yoktur. Üçüncü olarak ise, Nazarbayev'in yaptığı başbakan atamaları bağımsızlığın ilk yıllarında etnik olarak çok parçalı olan halkın gözünde devlete olan bağlılığı ve aidiyet hissini güçlendirmek amacıyla yapılmış olabilir. Ancak bu atamalar yapılmıyaydı, ülkede jüzler arasında bir ayrılıkçılık tehdidinin oluşacağını iddia etmek doğru değildir. Uruğculuk iddiaları Kazakistan'da bağımsızlığın ardından sürekli gündeme gelmiştir. Fakat bu durum ülkede ayrılıkçı bir fikrin ortaya çıkması noktasına ulaşmamıştır.

IV. TOPLUM YAPISI VE SİYASİ YAŞAM İÇİNDE URUĞCULUK MESELESİ

Kazakistan'daki uruğculuk sorunu daha çok devlet içinde bir adam kayırmacılık ve kadrolaşma sorununu ifade etmektedir. Devlet içindeki işe alımlarda ve bürokratik atamaların liyakat esasının yerine uruğ kimliğine göre yapıldığı iddiaları gündeme gelmektedir. Örneğin 2016 yılındaki Başbakan değişiminin yaşandığı dönemde devlet içindeki bazı güçlerin uruğlar arasında düşmanlığa neden olabilecek tutumları olduğu iddia edilmiştir. Bu iddialara göre, "Küçük Jüz'e yönetimde yer verilmiyor", "Argınlar yönetimde güçleniyor", "Naymanlar yönetimde güçsüzleşiyor", "Dulatların yönetimde etkisi artıyor" (Kaysar, 2018). Bu iddialar Kazakistan için sadece bağımsızlık sonrası ortaya çıkmış bir sorun değildir. Sovyetler Birliği döneminde 1964'ten 1986'ya kadar KSSC Komünist Parti Birinci Sekreteri olan Kunayev'in yönetimi için de uruğculuk yapıldığı iddia edilmektedir. Kazakistan'da muhalif kimliği ile öne çıkmış tarihçi Nurbolat Masanov'a göre Ulu Jüz'den olan Kunayev yönetimi boyunca Orta Jüz'e güvenmemiş ve Orta Jüz'den kimseyi önemli mevkilere getirmemiştir. Küçük Jüz'den önemli atamalar yapmak konusunda ise çekinmemiştir çünkü Küçük Jüz'ün merkezden uzak Batı Kazakistan'da olması ve yönetime meydan okuma ihtimali düşük görüldüğü için tehdit olarak algılanmamıştır (Masanov, 1998). Bağımsızlık sonrasında Nazarbayev, Kunaev döneminin ardından Orta Jüz içindeki yönetime karşı olan huzursuzluğu gidermek adına Orta Jüz'den Akaejan Kajegeldin'i 1994 yılında başbakan olarak atamıştır. Ancak Masanov'a göre bu sadece göstermelik bir denge siyasetinden ibaret kalmıştır (1998). Masanov, ayrıca Kazak bürokrasi sisteminin kişisel bağlantılar, nepotizm ve klanlar sistemi olduğunu, uruğ kimliklerinin ve uruğlar arası ilişkilerin bürokrasi içinde kilit bir role sahip olduğunu iddia etmekte, uruğ kimliğinin siyasi, sosyal ve iş hayatında etkili bir psikolojik unsur olduğunu belirtmektedir (Masanov, 2017). Ancak bu iddiaları açık kaynaklardan belgelemek oldukça zordur. Ayrıca ülke yönetimindeki siyasetçilerin ve bürokratların uruğlarının bilinmesi de bu kişilerin uruğlarından dolayı seçildiklerinin göstergesi olmaya yetmez.

Kazakistan'da uruğculuk yapıldığına dair en görünür kaynaklar, devlet adamlarının ve halkın önde gelenlerinin uruğculuk karşıtı açıklama ve yazılarıdır. Devlet içerisinde böyle bir sorun olmasaydı devlet adamlarının, gazeteci ve aydınların uruğculuk karşıtı açıklamalar yapmalarına da gerek olmazdı. 14 Aralık 2012 tarihinde yaptığı bir konuşmada Nazarbayev, "Kazakistan'ın iç birliğini bozmak isteyenlerin ve uruğculuk, memleketçilik hikayeleriyle ülke birliğini bozmak isteyen güçlerin ortaya çıkması devlet başkanı olarak beni endişelendiriyor. Buna benzer kötü niyetlilerin gürültülerine kulak asıp, söylediklerinin peşine takılan kişilerin, her atanın şeceresine saygı gösterirken, her tarafa çekilmesi de mümkündür" demiş ve uruğ ve tayfalara bölünmenin millî birliği parçalamanın en tehlikeli türü olduğunu belirtmiştir (inform.kz, 2012). Bununla birlikte Nazarbayev,

Kazakların şecerelerini unutmaması gerektiğini ancak bütün uruğların bir yerde birleştiğini ve Kazak ulusunu oluşturduğunu, şecerelerin Kazak halkını bölmediğini, birleştirdiğini söylemiştir (inform.kz, 2012). Kazakistan'daki gazeteci, yazar ve tarihçilerin görüşleri de genel olarak uruğ kimliğinin korunması ancak uruğculuk yapılmaması gerektiği yönündedir. 14 Ocak 2013 tarihinde Kazak aydınlarından Muhtar Şahanov'un kaleme aldığı uruğculuk karşıtı bildiriye 143 Kazak aydını imzalayarak kamuoyuna duyurmuşlardır. Şahanov bildirisinin başında giriş niteliğinde bir yazı yazmış ve bu yazıda kendi başından geçen bir olayı anlatmıştır (Şahanov, 2013:4). Bu olayda, 1986 yılında Moskova'da Sovyetler Birliği Merkez Komitesi Kültür Dairesi Başkanı Voronov, Şahanov'u görüşmeye kabul eder. Görüşmenin yapılacağı odada Şahanov beklerken, daire çalışanlarından biri gelir ve Şahanov'a hangi jüzden olduğunu sorar. Şahanov çalışanın elindeki deftere baktığında KSSC yönetimindeki kişilerin hangi jüz ve uruğdan olduklarının yazılı olduğunu görür. Yazının devamında Şahanov, Çarlık döneminde Kazaklar arasındaki jüz ve uruğ bölünmüşlüğü'nün bir siyaset olarak kullanıldığını, Sovyet devrinde de bu durumun devam ettiğini, bunun "böl ve yönet" siyaseti olarak bir uruğun başka bir uruğa karşı kullanıldığını belirtir. Bildiri metni ise şu şekildedir: "*Uruğcu hareketler vatani ve millî bütünlüğümüze, ortak birliğimize yönelik tehdit hâline gelmiştir. Buna ülke olarak engel olunmalı, hiçbir zaman hiç kimse buna müsaade etmemelidir. Biz uruğculuğun karanlık taraflarının neden olduğu yukarıdaki durumlarda aynı görüşteyiz. Buna yol açan sebeplerin toplumda bütün sosyal yönleriyle ele alarak tartışılması gerektiğine, hatta bu önemli ve hayırlı çalışmanın yurt bilincine yerleşmesinde devlet ve hükümet tarafından geniş önlemlerin alınacağına inanıyoruz*" (Şahanov, 2013:4). Uruğculuğa karşı tepki gösteren Kazak aydınları genel olarak uruğ kimliklerinin korunması yönünde fikir beyan etmektedirler. Yukarıdaki bildiri metnine imza atanlardan biri olan Alaş Tarih Araştırmaları Merkezi Başkanı Hayrolla Gabjalilov, Nazarbayev'in uruğculuk karşıtı açıklamasından yaklaşık iki ay sonra verdiği röportajda, "*Uruğuna saygı göstermeden, onu kutsal saymadan milliyetçi olamazsınız. Millî ülküyü anlamayan, halkın derdini düşünmeyen bazı yöneticilerin ve yönetimde oturan hımbılların kendi yakınlarını kayırıp, yönetimdeki uzmanların peşini bırakmadıklarını görüyoruz*" demiştir (Bokaev, 2012:6). Gabjalilov'a göre uruğ kimliğini korumak Kazak tarihini eski devirlere dayandırmanın bir yolu olacağından, uruğu unutup, millî tarih yapalım demek ilmi bir hatadır. Kendisi Kazak uruğları hakkında yüz ciltlik bir çalışma hazırlamaktadır ve bu çalışmasını hazırlarken de kimsenin yardım etmediğini, herkesin uruğ meselesinden korktuğunu belirtmiştir (Bokaev, 2012:7). Bununla birlikte, Şahanov'un kaleme aldığı bildiri'deki Kazakistan'daki uruğculuğun ve uruğlar arasındaki çekişmenin Çarlık tarafından Kazak halkını bölmek için bir siyaset olarak uygulandığı fikrini, pek çok aydın gibi Gabjalilov da yazmıştır (Gabjalilov, 2008:33).

Rus Çarlığı tarafından Kazak topraklarının işgali sürecinde, uruğ kimlikleri ve jüzler arasındaki bölünmüşlük, Çarlığın işini kolaylaştırmıştır. Jüzler arasındaki bölgesel bölünmüşlükten ve jüzler içindeki uruğ liderlerinin bazılarını yanına çekebilen Rus Çarlığı, bu sayede Kazak topraklarını daha kolay işgal etmiştir. Ancak Rus Çarlığının Kazak topraklarını işgal edebilmesini sadece bu bölünmüşlüğe bağlamak mümkün değildir. Sovyetler Birliği döneminde ise Sovyet yönetiminin uruğculuğu ortaya çıkardığını ve Kazakları alt kimliklere bölerek yönettiğini iddia etmek doğru değildir. Aksine, Sovyet yönetimi uruğ kimliğini ve uruğculuğu kamusal alandan tamamen silmeyi hedeflemiştir. Ancak kamusal alandan uruğ kimliklerin arındırılması çabası uruğ kimliklerinin toplum hayatında tamamen yok olmasını sağlamamıştır. Uruğ kimlikleri ve uruğ kimliklerine dayalı bağlar, özel hayat içinde önemini korumaya devam etmiştir (Schatz, 2004:17). Sovyet yönetimi uruğ kimliklerini ortadan kaldırmayı hedeflemiş ancak Sovyet modernizasyon süreci uruğ kimliklerinin özel hayatta güçlenmesini sağlamıştır (Schatz, 2004:46). Uruğ temelli akrabalık bağlarına dayalı ilişkilerin denetlenebilir olmaması da bu bağların kamusal alanda dahi görünür olmadan devam edebilmesini sağlamıştır. Örneğin 1947 yılında Karınkol'daki Parti Birinci Sekreteri Beisembaev'in işe alımlarda siyasi ve çalışma niteliklerine bakmadan kendisinin uruğu olan Alban uruğundan kişileri işe aldığı, Kazakistan Merkez Parti Komitesi Birinci Sekreteri tarafından bir olumsuzluk olarak rapor edilmiştir (Schatz, 2004:53). Sovyetler Birliği'nin son döneminde de Kazaklar arasında uruğ bağları üzerinden adam kayırmacılığın sürdüğü yönünde iddialar devam etmiştir. 16 Aralık 1986 yılındaki Jeltokson olaylarının çıkmasına sebep olan, KSSC lideri Kunaev'in yerine Kolbin'in atanması olayına, parti sistemi içinde Kunaev'in de dahil olduğu Ulu Jüz'ün baskınlığının artmasının sebep olduğu iddia edilmektedir. Buna göre Kazakistan'daki

uruğlar arasındaki adam kayırmacılığa ve yolsuzluğa karşı bir önlem olarak Moskova, Kazak olmayan birini atamayı tercih etmiştir (Dave, 2007:84). Moskova KSSC'deki ileri gelenlerin hangi jüz ve uruğdan olduğunu bilerek hareket etmiştir ancak bu bir "böl-yönet" stratejisinden daha çok Kazakların kendi iç bölünmüşlüğünden kaynaklı rekabetin kontrollü bir idaresidir. KSSC'deki bölünmüşlük Moskova tarafından Kazakları yönetmenin bir stratejisi olmaktan daha çok Moskova'daki Komünist Parti içindeki siyasi rekabetin de bir parçası hâline gelmiştir. Örneğin Brejnev'in ardından Komünist Parti'nin başına geçen, daha önce KGB'nin başında olan, Andropov, Brejnev'in desteklediği Kunaev'in yerine Kazakistan KGB'sinin başına Küçük Jüz'den Zakesh Kamalidenov'u atayarak, onu KSSC liderliğine hazırlamak istemiştir (Dave, 2007:87). Kasım 1982'de Sovyetler Birliği'nin liderliğine gelen Andropov 9 Şubat 1983'te ölmüştür. Bu sebeple Andropov'un KSSC'de planladığı değişim gerçekleşmemiştir. Burada Moskova'daki değişimin Kazaklar arasındaki siyasi rekabete yansması da görülmektedir.

Uruğ kimliğinin korunması Kazak millî kimliğinin alt kimliklere bölünmesi olarak algılandığında, millî kimliğin inşası açısından sorunlu olarak görülebilir. Nitekim Kazakistan'daki yeni nesilde uruğ kimliğinin tarihî olarak önemli olduğunu ancak günümüzde herhangi bir işlevi olmadığı için bu kimliklerin korunmasına gerek olmadığını yazanlar da vardır (Alibaeva, 2003:17). Buna rağmen uruğ bilinci Kazak olmanın da bir ön şartı gibi görülmektedir çünkü bir uruğla olan bağ, Kazaklığın da belgesi gibidir. Kazak siyasi kimliği farklı uruğların bir araya gelmesinden oluşmuştur. Kazaklardaki şecereye verilen önem ve bir uruğa bağlılık Kazak kimliğinin de pasaportu olarak görülmektedir. Kazaklardaki "Yedi atasını bilmemek, yetimlik belirtisidir" (Jeti atasını bilmegen jetimdiktin belgisi) sözü de bu durumun bir örneğidir (Gabjalilov, 2010:15). Kazaklarda karşılıklı bir sohbet esnasında karşısındakinin hangi jüzden ve uruğdan olmasının sorulması sık karşılaşılan bir durumdur. Bir Kazağın yedi atasını sayabilmesi de genellikle beklenir. Yedi ataya kadar sayılması Kazaklarda evlilik geleneğiyle de alakalıdır çünkü Kazaklarda yedi ataya kadar herhangi bir akrabalık ilişkisi olanların evlenmesi gelenekler açısından imkânsızdır. Bu durum genellikle farklı uruğlardan olan kişilerin birbiriyle evlenmesi sonucunu doğurur ki bundan dolayı da uruğlar arasındaki akrabalık ilişkileri içiçe geçmiş durumdadır. Yedi ataya kadar akrabalık ilişkisi olanların evlenmemesi Kazaklara göre "kan temizliğinin korunması" (Kan tazalığını saktau) için önemlidir (Bekirulı, 2012:38). Kan temizliği ifadesiyle kastedilen ırkçı bir söylem değil, tıbbi ve genetik açıdan akraba evliliğini önleyen ve böylece genetik hastalıkların yeni nesillerde tekrarlanmamasını sağlayan bir sistemdir.

Yönetimdeki adam kayırmacılığının dışında uruğculuğun veya uruğlar arasında herhangi bir düşmanlığın toplumsal temeli de yoktur. Farklı uruğlarla ilgili halk dilinde söylenen bazı aşağılayıcı ve yüceltici söylemlerle karşılaşmak mümkündür. Mesela "Nayman – Şaytan" (Nayman, şeytandır), "Men İstımın, berinen de küştımın" (Ben İstiyım hepsinden de güçlüyüm), "Tanısan Adaymın, tanımasan Küdaymın" (Tanırsan "Aday"ım, tanımasan Hüdayım) gibi sözler bilinmektedir (Bekirulı, 2012:34-35). Buna rağmen bu sözler uruğlar arasında herhangi bir düşmanlık doğurmamakta genelde şakalaşırken kullanılmaktadır. Makale ile ilgili alan araştırması sürecinde Kızılorda eyaletinin Şiyeli ilçesinde 10.07.2017-22.07.2017 tarihleri arasında 30-35 yaş aralığında 9 kişilik bir Kazak grubuyla geçirilen vakitlerde edinilen gözlemler de bu durumu destekler niteliktedir. Aralarında Nayman, Kıpçak, Argın, Konrat uruğlarının olduğu bu arkadaş grubuyla 16 Temmuz 2017 tarihinde uzun bir sohbet esnasında konu uruğlara gelmiş, bu grup içinde karşılıklı olarak birbirlerinin uruğlarıyla ilgili olumlu ve olumsuz pek çok deyim kullanılıp, her uruğun öne çıktığı iddia edilen özellikleri karşılıklı bir atışma şeklinde sürmüştür. Bu atışmalar grup içerisinde bir gerginlikten daha çok espri konusu olmuştur.

Kazakistan'da toplum içinde uruğculuk ve jüzcülükten daha çok bölgecilik ön plana çıkmaktadır. Toplum içinde güneylilerle ve özellikle Çimkentlilerle ilgili düşünceler ve yakıştırmalar, uruğların özelliklerinden daha çok güncel konuşmalara yansımaktadır. Güneylilerin daha "gözü açık", "çok konuşan" ve "kuralsız ve fevri" oldukları düşünülmektedir. Bu ifadeler güneydeki uruğlar arasında herhangi bir ayırım yapılmaksızın dile getirilmektedir. Yine araştırma esnasında yapılan bir görüşmede, Astana'dan çalışmak için Almatı'ya gelen 37 yaşındaki Mansur'un açıklaması, bu duruma örnek teşkil etmektedir: "Buradaki (Almatı ve Güneydeki) Naymanlar bizim oradakilerden daha farklı, bizim oradaki Naymanlar genelde çok gözü açıktır ama buradakiler

insanın arkasından da çok konuŖuyorlar, onlara güvenemiyorum." Mühim olan Mansur'un Naymanlar hakkındaki görüşlerinden ziyade, onları *bizim oraların* (Kuzey) Naymanları ile *burasının* (güney) Naymanları şeklinde bölge olarak ayırmasıdır. Pavlodar'dan Almatı'ya çalışmak için gelen, yüksek lisans mezunu, konumu ve kariyeri itibariyle iyi bir pozisyonda çalışan 32 yaşındaki Ferhad da kendisinin Nayman olduğunu belirttiikten sonra, benzer şekilde uzunca kuzeydeki Naymanlar ile güneydeki Naymanlar arasındaki farkları sıralamış, ardından kendisinin kültürel ve davranış yapısının Nayman olmaktan ziyade kuzeyli olduğunu anlatmıştır. Bu gibi veriler ışığında, toplumsal hayatta kültür ve davranış kalıpları açısından kuzey/güney temelinde bir yan-kimliğin uruġ aidiyetlerinin bile önüne geçtiği görülmektedir.

SONUÇ

Kazak kimliğinin oluşma sürecinde, Kazak kimliğinden daha önce tarihî olarak var olan uruġlar bugün Kazak kimliğinin alt kimlikleri olarak varlığını güçlü bir şekilde devam ettirmektedir. Uruġ kimliklerinin toplum içindeki önemi ve korunması yönündeki bilinç de hem toplum tarafından hem de aydınlar tarafından genellikle savunulmaktadır. Uruġ kimliklerinin korunması Kazak tarihinin daha eski devirlere dayandırılmasını sağlamaktadır. Bu millî kimlik inşasında önemli bir bağdır çünkü milletin tarih boyunca üzerinde buldukları coġrafya ile bağlarını koruyarak ve hatta egemen olarak ne kadar eskiye doğru kökler uzatılabilirse millî kimlik inşası da o kadar güçlü olabilmektedir. Uruġların Türkistan coġrafyasındaki tarihî kayıtları Kazak Hanlığından çok daha eski tarihlere uzanabildiği için, uruġ aidiyetleri, Kazakların coġrafya ve tarih ile olan bağlarını korumaktadır. Burada çelişkili bir durum ortaya çıkmaktadır. Kazak kimliğinin eski devirlere dayandırılması ve tarihî coġrafya ile bağ kurulmasında vazgeçilemez olan uruġ aidiyetleri, yine aynı modern Kazak millî kimliği için ayrıştırıcı bir alt kimlik olarak da anlaşılmaktadır. Oysa ki uruġ kimliği Kazak kimliğinin önüne her alanda ve şartta geçememektedir. Sosyal, bürokratik veya iş hayatında farklı algılamalara, imkânlarla ve engellere yol açan uruġ kimlikleri, devlet içinde bir parçalanmaya ve çatışmaya neden olacak bir sorun değildir. Bununla birlikte uruġ kimlikleri ve yedi atanın bilinmesi, buna göre gerçekleştirilen evlilik geleneğini korumaktadır. Yedi ataya kadar herhangi bir ortaklık olması durumunda evlenilmemesi geleneği uruġlar ve jüzler arası evlilikleri artırdığı için uruġlar arası akrabalık ilişkileri güçlenmiştir ki bu durum ayrılıkçı bir uruġ aidiyetinin ve uruġlar arası olası bir gerilimin önüne geçmektedir.

Uruġ kimliklerinin korunmasının olumsuz yanı olarak uruġculuk görülmektedir. Ancak pek çok aydın uruġ kimliği ile uruġculuğun birbirinden ayrı olarak ele alınmasını ve uruġ kimliklerinin korunurken uruġculukla mücadele edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Uruġculuk Kazakistan'da adam kayırmacılık olarak bir tercih sebebi olmaktadır. Bu devlet sistemindeki adalet ve liyakat esaslı atama için bir sorundur. Bu sorun devlet mekanizmasında adil bir sistemin işlememesi durumunda uruġlar olmasa da bölgecilik, memleketçilik şeklinde ortaya çıkabilecek bir sorundur. Bunun dışında halk arasında uruġ kimliklerinden kaynaklanan bir bölünme ya da gerginlik olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu bağlamda Kazakistan'daki uruġ ve jüz aidiyetleri millî kimlik açısından sorunlu bir yapı gibi görünse de aslında Kazak kimliği tüm uruġlar için bütünleştirici bir kimlik olarak kabul edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Alibaeva, R. (2003). "Kazak Ruşıldığının Kazirgi Kogamdagı Röli", *Ulagat*, 5/2003.
- Bekirulı, A. (2012). "Ru Emes, Ruvşıldık Kogamdık Dertke Aynalıp Baradı", *Akikat*, S:8.
- Bokaev, K. (2012). "Alaş Tarihi Zertteu Ortalığının Prezidenti Hayrolla Gabjalilovpen Suhbat", *Ana Tili*, No:6, 9-15 Şubat 2012.

- Collins, K. (2006). *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*, Cambridge University Press.
- Dave, B. (2007). *Kazakhstan – Ethnicity, Language and Power*, Londra, Routledge.
- Gabjalilov, H. (2008). "Kazak Ru-Taypalarının Ejelgi Tarihının Meseleleri", *Alaş*, No:2 (17).
- Gabjalilov, H. (2010). "Ru – Kazaktın Pasportı", *DAT*, No:31, 08.09.2010.
- Hayit, B. (1975). *Türkistan Rusya ile Çin Arasında*, Çev: Abdülkadir Sadak, İstanbul, Otağ Matbaası.
- Jorgensen, L.D. (1989). *Participate Observation*, New York, SAGE.
- inform.kz (2012). "N. Nazarbayev Kazaktın İşki Tutastığın Buzgısı Keletin Ruşıldık, Jerşildikten Ada Boluga Şakırdı", [Web: http://www.inform.kz/kz/n-nazarbaev-kazaktyn-ishki-tutastygyn-buzgysy-keletin-rushyldyk-zhershildikten-ada-boluga-shakyrdy_a2519265, Erişim Tarihi: 20.01.2019].
- Kaysar, Ş. (2016). "Ükimet Özgerip Edi Ruvşıldık Küşeydi. Nege?", [Web: <http://abai.kz/post/45272> , Erişim Tarihi: 20.01.2019].
- Khazanov, A. M. (2003). "Nomads of the Eurasian Steppes in Historical Retrospective", *Nomadic Pathways in Social Evolution*, I.V. Sledzevski (Ed.), Russian Academy of Sciences, Moskova.
- Masanov, N.E. (1998). "The Role of Clans in Kazakhstan Today", [Web: <https://jamestown.org/program/the-role-of-clans-in-kazakhstan-today/>, Erişim Tarihi: 20.01.2019].
- Masanov, N.E. (2017). "On Clans and Government Bureaucracy", [Web: https://kz.expert/en/news/analitika/669_on_clans_and_government_bureaucracy, Erişim Tarihi: 20.01.2019].
- Mukanov, M.S. (1998). "Kazak Jüzderi. Etnikalık Aumak", *Kazakstan Tarihi Köne Zamannan Buginge Deyin*, 2. Cilt, M.K. Kozıbaev vd. (Ed.), Atamura, Almatı.
- Olcott, M.B. (1995). *The Kazakhs*, 2. Baskı, Hoover Institution Press, Stanford University.
- Pişulina, K.A. (1998a). "Ebilıkayır Handığı (Köşpeli Özbekter Memleketi)", *Kazakstan Tarihi Köne Zamannan Buginge Deyin*, 2. Cilt, M.K. Kozıbaev vd. (Ed.), Almatı, Atamura.
- Pişulina, K.A. (1998b). "Kazak Handığı Kurılıumın Algışarttı", *Kazakstan Tarihi Köne Zamannan Buginge Deyin*, 2. Cilt, M.K. Kozıbaev vd. (Ed.), Almatı, Atamura.
- Pişulina, K.A. (2007). "Kazak Topraklarında Etnik Süreçler", *Eski Devirlerden Günümüze Kazakistan ve Kazaklar*, Kazakistan İlimler Akademisi, Çev. Abdulvahap Kara, İstanbul, Selenge Yayınları.
- Schatz, E. (2004). *Modern Clan Politics, The Power of Blood in Kazakhstan and Beyond*, University of Washington Press.
- Şahanov, M. (2013). "Ruga Bölünudin Kasireti nemese Ultık Tutastıkka Sına Kagu", *Kazak Üni*, 22 Ocak 2013, No:3.
- Taşbaş, E. (2018). "Kırgızlarda 'Yedi Ata' Kavramı", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz (29).
- Togan, İ. (2012). "Bugünü Anlamak İçin Orta Asya Tarihine Bir Bakış", *Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Orta Asya Türk Cumhuriyetleri*, Ayşegül Aydıngün ve Çiğdem Balım (Ed.), Ankara, Atatürk Kültür Merkezi.
- Togan, Z.V. (1981). *Bugünkü Türkili (Türkistan) ve Yakın Tarihi, Batı ve Kuzey Türkistan*, 2. Baskı, İstanbul, Enderun Yayınları.
- Yorulmaz, O. (2013). *Başlangıcından Hanlığın Feshine Kadar Kazak Türkleri ile Çarlık Rusyası Arasındaki İlişkiler*, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- Stan.kz (2016). "Argın men Dulat Kazakstandağı En Sanı Köp Ru Atandı", [Web: <http://stan.kz/argyn-men-dulat-kazakstandağı-en-sany/>, Erişim Tarihi: 07.03.2018].